

Írország emlékezete, Martyn Ferenc ír pályatársai az Abstraction-Création csoportban

GETTO KATALIN

Janus Pannonius Múzeum, Képző- és Iparművészeti Osztály, 7621 Pécs, Káptalan utca 5.
e-mail: getto.katalin@jpm.hu

Rezümé: A szöveg eredetileg 2020. szeptember 9-én, angol nyelven hangzott el Írország budapesti nagykövetségén, a Martyn Ferenc műveiből megnyílt kiállítás megnyitóján. Nagy vonalakban igyekszik áttekinteni azokat a tényeket, amelyek Martyn kettős, ír-magyar identitásának alapjaiként szolgáltak, és annak kérdését veti fel, hogy a művészi-érzelmi kapcsolat, amely Martynt Írországhoz fűzte, milyen valós, életrajzi kapcsolódásokra vezethető vissza. Ezek után három ír művész – Mainie Jellett, Evie Hone és Basil Ivan Rakoczi portréját vázolja fel, akik kortársai voltak Martynnak és művészi programjukat, hazájuk művészeti életében betöltött szerepüket tekintve mindenképpen párhuzamba állíthatók a magyar művésszel. Jellett és Hone a párizsi Abstraction-Création csoporthoz tartozott, amely Martyn művésszé válásában is meghatározó szerepet játszott. A dolgozat a Martyn írországi kapcsolataira irányuló további kutatások szükségességének szempontját is felveti.

Kulcsszavak: Martyn Ferenc, írországi modern művészet, Abstraction-Création csoport, Mainie Jellett, Evie Hone, Basil Ivan Rakoczi

Reminiscences of Ireland, Ferenc Martyn and his Irish fellows in the Abstraction-Création group.

Summary: The paper was performed as an opening ceremony speech in Budapest at the Embassy of Ireland on 9th September 2020, on the occasion of the opening of Ferenc Martyn's exhibition. It is an attempt to provide an overview of the biographical facts that contributed to the dual, Hungarian-Irish identity of the artist and concludes that Martyn was connected to Ireland mainly in artistic and emotional ways. The essay outlines the portraits of Mainie Jellett, Evie Hone and Basil Rakoczi, contemporary Irish fellow artists of Martyn. Although there are no evidences of any personal relationship between them and Martyn, based on their artistic agenda and the role they played in the art life of their respective countries, a broader parallel may be drawn with the Hungarian painter. Jellett and Hone were members of the Abstraction-Création group that had a decisive role in Martyn's artistic education. The paper suggests further research on his personal and artistic links to Ireland.

Keywords: Ferenc Martyn, Modern art in Ireland, Abstraction-Création Group, Mainie Jellett, Evie Hone, Basil Ivan Rakoczi

Mi, akik Martyn Ferencet és művészetét ünnepeljük Írország nagykövetségén, többé-kevésbé mindannyian tisztában vagyunk azzal, hogy családjának ír gyökerei, az Írországhoz való kulturális és érzelmi kötődése meghatározó szerepet játszottak Martyn személyes és művészi identitásának alakulásában. Világpolgári szemléletének formálódásában fontos szerepet kapott az a körülmény, hogy ír tengerészek és katonák leszár-

mazottjaként tartotta számon magát. Ez adott alapot a számára ahhoz, hogy a kijelentse, sehol sem érzi „lehorgonyozva” magát, számára voltaképpen mindegy, hol alkot, Budapesten, Párizsban vagy Pécsen.

Mindennek ellenére nehéz dolga van annak, aki az Írországgal való tényleges kapcsolat cáfolhatatlan tényeit szeretné megragadni Martyn élettörténetében. Az igazat megvallva azt az egyszerű kérdést sem könnyű megválaszolni, hogy az 1970-es években tett rövid látogatását megelőzően járt-e egyáltalán Martyn Ferenc Írországbán. Önéletírásában említést tesz arról, hogy tízévesen utazást tett ősei hazájába, ám mindaddig semmiféle további információ nem került napvilágra ennek az utazásnak az időpontjával vagy pontos körülményeivel kapcsolatban.

Martyn számtalanszor hangot adott az óhaza iránti vágyakozásának. *„Készülök Londonba; - biztosan át fogok jutni, ha Írorszáig nem is, hol pedig roko-naim élnek és ami őseim földje; nagyon érdekel ez az út”* – írja egy 1926-ban kelt levelében.¹ A gyermekkori utazást e helyütt nem említi, noha számos művet hagyott hátra, amelyek tárgya Írországgal kapcsolatos, címében pedig az „emlék” szó szerepel: Írország emlékezete, Egy ír szövőszék emléke, Írországi emlék hárfával, és így tovább. Mintha szóhasználatában az „emlék” nem annyira a valóban átélt élményekre, sokkal inkább nosztalgikus érzelmeire, elvágódására utalna. Párizsi éveiben, az Abstraction-Création csoport vonzókörében töltött időszak során szerzett tudomást a családtörténet azon részéről, amelyek ír származásáról szólnak. Minden bizonnyal meghatározó, önszemléletét megújító fejlemény lehetett ez számára, amely hozzásegítette, hogy művészként is önmagára találjon.

Az ír „királyi” elődök újonnan fellelt, mitologikus kultuszán túl azonban minden bizonnyal egyéb impulzusok is érthették, amelyek érdeklődését az ír kultúrára irányították. Nagyon valószínű, hogy Párizsban ismeretséget kötött az ír modern művészeti mozgalom két kulcsfigurájával, Mainie Jellett és Evie Hone festőkkel, akik már 1921-ben Párizsba költöztek. Mindketten alapító tagjai voltak az 1929-ben létrejövő Cercle et Carré csoportnak, majd az annak utódjaként, 1931-ben alakult Abstraction-Créationnak is, amelyhez később Martyn is csatlakozott. Mindketten az ír modern mozgalom hangadói voltak, és úttörő szerepet játszottak a modern művészet írországi meghonosításában és recepciójában. Alig elképzelhető, hogy a két ír művésztárs személye és tevékenysége elkerülte volna Martyn figyelmét, aki alkotói világának egyik fontos szegmensét mitikus ír identitására építette.

Ha Martyn és az Abstraction-Création köreihez tartozó ír művésztársai közötti személyes kapcsolat tényeit mindeddig nem is sikerült feltárni, művészi látásmódjuk és az a szerep, amelyet hazájuk művészeti életében betöltöttek, mindenképpen egymáshoz kapcsolja őket. Vessünk hát közelebbi pillantást a két festőnőre, akiknek úttörő tevékenysége olyannyira emlékeztet Martyn törekvéseire.

Mainie Jellett, akit az ír modernizmus kulcsfigurájaként tart számon a művészettörténet, 1897-ben született Dublinban. Jellett Elizabeth Yeats, a költő William Butler Yeats nővérének művészeti iskolájában kezdte meg festészeti tanulmányait. Később a londoni Westminster School of Art növendékeként ismerkedett meg Evie Hone-nal, a koramodern ír művészet másik ikonikus alakjával, akihez élete végéig szoros barátság és művészi törekvések közössége fűzte. 1921-ban együtt költöztek Párizsba, ahol André Lothe kubista festő és művésztanár illetve Albert Gleizes művész és művészet-teoretikus növendékeként folytatták tanulmányaikat.

A tíz év során, melyet Mainie Albert Gleizes párizsi iskolájában töltött, rendszeresen hazlátogatott Dublinba. A párizsi évek alatt nem csak saját absztrakt festői kifejezés-

¹Martyn Ferenc levelei Török Lajoshoz. Jelenkor, 1996. 9. szám, 786.

módjára sikerült rátalálnia, hanem az absztrakt művészet írországi elfogadtatásáért is jelentős erőfeszítéseket tett. 1923-ban és 24-ben önálló kiállításon mutatkozott be kubista képeivel. Az ír művészvilág konzervatív rétegének ellenséges fogadtatása ellenére továbbra is rendszeresen állított ki Dublinban, Az 1930-as évek európai absztrakt művészeti mozgalmanak zászlóshajójaként számon tartott Abstraction-Création csoport megbecsült tagjaként Londonban és Párizsban is sikeres pályára számíthatott volna, ő mégis inkább visszatért Írországba. Ambíciója, hogy hazája képzőművészeti horizontját a modern művészet eredményeivel szélesítse, ismét csak Martyn Ferenczel rokonítja. Erős személyiségének és kiterjedt tanári, előadói és rádiós tevékenységének köszönhetően Mainie Jellettnek sikerült elérnie, hogy munkáját és a modern művészek alkotásait elismerjék hazájában: 1930-ban az akkoriban a konzervatív művészi ízlés bástyájának számító Royal Hibernian Academy rendezett kiállítást műveiből. Munkásságának legnagyobb elismerését 1928-39-ben nyerte el, amikor az ír kormány megbízta a Glasgow-i Világkiállítás és a New York-i Világkiállítás ír pavilonjainak dekorálásával.

Martyn Ferenchez hasonlóan Jellett és Hone aktívan részt vettek hazájuk művészeti életének formálásában, az új szemléletű művészközösségek szervezésében és irányításában. A II. világháború kitörésekor Írország, amely a háborúban semleges maradt, számos külföldi művésznek nyújtott menedéket, köztük a londoni White Stag (Fehér szarvas) csoport tagjainak is. Jellett segítette őket, és 1940-ben előadássorozattal járult hozzá a White Stag tevékenységének írországi népszerűsítéséhez.

A White Stag csoportra már csak azért is érdemes kitérnünk néhány mondat erejéig, mert azon túl, hogy az ír modernizmus alakulására meghatározó befolyást gyakorolt, kezdeményezőjének és vezéralakjának, Basil Ivan Rákóczinak a személyes sorsa, származása meglepő hasonlóságot mutat Martynéval. A White Stag csoport 1935-ben alakult meg Londonban, ám 1939-ben kényszerűségből Írországba tette át székhelyét, ahol egészen a világháború befejezéséig együtt maradtak a csoport tagjai. Basil Ivan Rákóczi 1908-ban Chelsea-ben született; anyja ír, apja, akivel egyszer sem találkozott, magyar ember volt – ennél többet nem is igen tudni róla, alakját jórészt az édesanya nosztalgikus visszaemlékezései őrizték meg a gyermek számára. Eszerint apja művész volt, zenész és filozófus, jögi, aki többnyire Párizsban élt. Rákóczi egész életében büszke volt arra, hogy anyai ágon az ír, apai oldalról a magyar hagyományok örököse. Kettős, ír-magyar identitása, a távoli ősök mitikus kultusza, amely művészi világának és alkotói énjének egyik pillérévé vált, valóban Martyn ellenpárjává teszi, akkor is, ha nem találunk utalást arra, hogy ezt a rokonságot bármelyikük is számon tartotta volna.

Martyn másik neves ír kor- és pályatársa, a 20. század egyik legkiválóbb üvegműveszeként ismertté vált Evie Hone azonban, Martyn monográfusa, Hárs Éva meglátása szerint kimutatható hatást gyakorolt a magyar művészre. Hone 1894-ben született Dublinban; Párizsi tanulmányainak végeztével, 1923-ban Jellettel együtt visszatért szülővárosába, ahol a két művész közös kiállításon mutatkozott be, amely műveik absztrakt formanyelve miatt a kritikusok és a közönség gúnyos támadásait váltotta ki. Az 1930-as évek elején Hone érdeklődése mindinkább a színes üveglakok művészeté felé fordult. Tanulmányozta a francia gótika művészetét, ellátogatott a franciaországi katedrálisokhoz, és nagy figyelmet szentelt a francia festő, Georges Rouault művészetének is. Az 1930-as évek végétől a katolikus egyház megbízásából számos üveglakok tervezett szerte az országban. 1949-ben megbízást kapott az angliai Eton College nagy keleti ablakának megtervezésére, miután az eredeti üveg a 2. világháború során megsemmisült. Hárs Éva Evie Hone hatásának tulajdonítja, hogy Martyn maga is nonfiguratív üveglak-tervekkel kísérletezett. Az üveglak műfaji hatásait tükröző, az élénk, erős kontúrokkal határolt színmezőkből felépített műtípus egészen az 1980-as évekig megtalálható életművében.

Összegezve tehát elmondhatjuk, hogy bár Martyn Ferenc művészi magánmitológiájában a saját ír származására és az ír kultúrára való hivatkozás erős szólamot képvisel, és a művészi fejlődésében meghatározó szerepet játszó Abstraction-Création csoportnak jelentős írországi művészeti kapcsolódásai vannak, az életmű és a művész ír kortársainak művei közötti lehetséges kapcsolatok feltérképezése további kutatások új, izgalmas iránya lehet.

1. ábra: Martyn Ferenc: Ír király, 1943

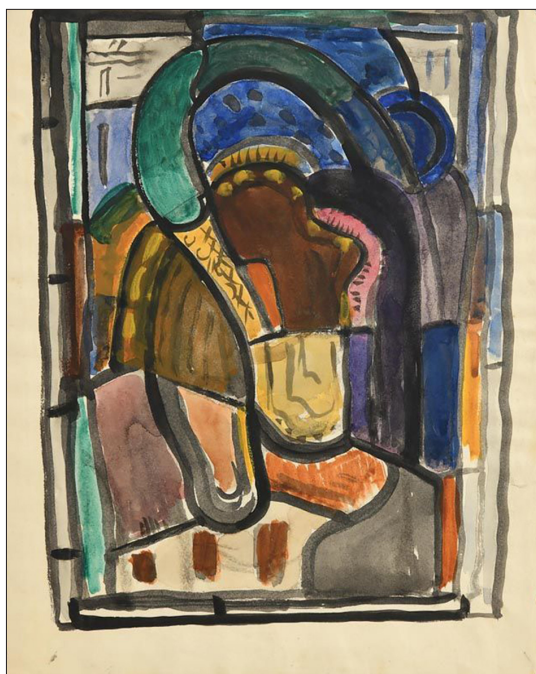
2. ábra: Martyn Ferenc: Írországi emlék, 1950

3. ábra: Mainie Jellett: Négyelemes kompozíció, 1925

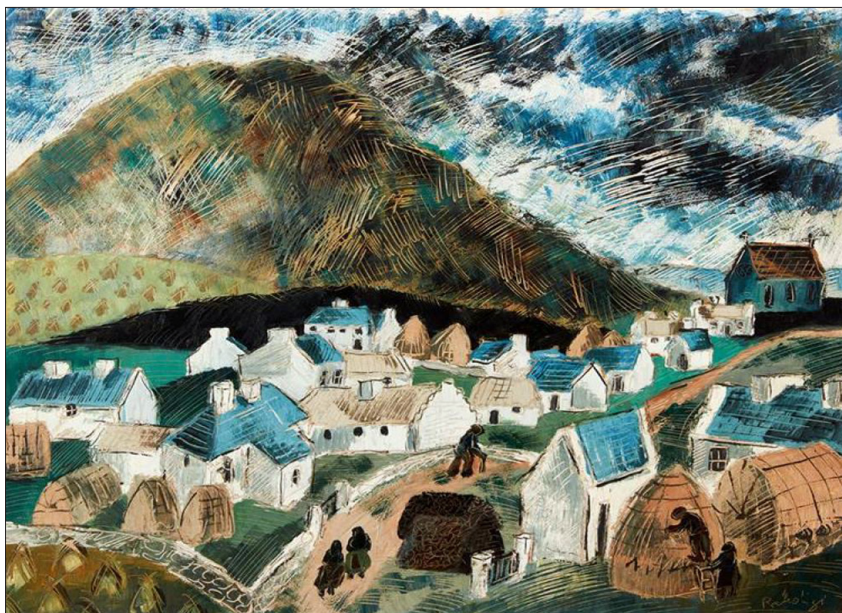
4. ábra: Mainie Jellett: Kompozíció, 1932-35

5. ábra: Evie Hone: Absztrakt üveglakterv, 1938

6. ábra: Evie Hone: Üvegablak terve é.n.

7. ábra: Basil Rakoczi: Keel, Achill, County Mayo, 1939

8. ábra: Basil Rakoczi: Kikötő, 1940